

нованих фестивалів відбирають і нагороджують те, що болить європейським державам. Навала біженців, наркотрафіки, а бали, зокрема, українські... Крім того, в нас мало режисерів, як Олеся, які б до цього зверталися.

– Я мала досвід роботи в міжнародному журі на Одеському МКФ (онлайн) – було нелегко, боялася англійською говорити, але з першої секунди відчула в собі сили, що можу доводити їм, чому важливо на міжнародному рівні визнати «Атлантиду» Валентина Васяновича – і я щаслива, що він переміг. Треба перти силою, і їм не буде куди діватися. Нам треба довести нашу правду. Тут Олеся просуває – тендітна дівчина, і яку має силу! Які теми піднімає! Вона немов травичка через асфальт, яка росте і хоче жити.

– Якщо в попередньому її документальному фільмі про Грубешівську операцію вона розповіла локальну історію, то тут охоплено великий і неосвоєний у кіно матеріал. Це серйозна робота, чітко вибудована історія. Тут відчувається і сценарна, і режисерська майстерність, використано чимало засобів – архівні документи, забута кінохроніка тих часів.

– Мені сподобалося, що і анімація там доречно, і незаперечні документи. І театральна реставрація тих подій. Воно ніби театральне, але вона так це зробила, що емоційно воно працює.

– Згадаю нетипову енкаведистку, яка допитувала вашу героїню. Непросто було правдиво показати той контакт, який виникає між вашими героїнями.

– Це Ірочка Скрипнікова, вона працює в театрі на Лівому березі. Треба було в кадрі заспівати колискову. Вона так тонесенько зайшла в другий голос. Якщо прислухатися, то це не просто терція банальна. Там інший інтервал, і вона це відчуває, і це просто перерізає серце.

– Несподіваним є фінал вашої розмови. Ваша героїня своєю відповіддю пододала упередження, стіну, яка їх розділяла. Це дуже важливо, бо від фіналу залежить сприйняття всієї речі. Я дуже рада була побачити вас на цьому фестивалі. Дякую за розмову і за вашу прекрасну роботу у фільмі «Депортація 44–46».

26 червня 2021. Трускавець

Олеся Моргунець-Ісаєнко: любов'ю можна домогтися більшого

Розмовляв Юлій Швець

З молодою режисеркою Олесею Моргунець-Ісаєнко ми зустрілись на фестивалі «Корона Карпат», де вона презентувала свій новий документальний фільм «Депортація 44–46», який був схвально прийнятий публікою. До цього у неї вийшла іще одна актуальна документальна стрічка «Рубіж. Грубешівська операція», а також повнометражний дебют в ігровому кіно – «Казка про гроші» за повістю Володимира Короленка.

– У «Депортації» відчутна позиція. Чи були у вас особисті мотиви для роботи над цією історичною тематикою: боротьбою УПА і її взаємодією з АК у фільмі «Рубіж» та темою виселення українців з їх етнічних земель в інші регіони?

– Тарас Лазер, сценарист обох фільмів, родом із Херсонщини, у нього таких мотивів, наскільки я знаю, не було. У мене ж це, як кажуть, щось «кармічне». Мого діда, коли йому було п'ятнадцять років, відправили з села Яблунівка під Прилуками в Латвію воювати з «лісовими братами». У діда вибору не було: за ухилення – розстріл. Там, у лісах, його контузило. Взагалі, з усього їхнього класу випуску 1945 року в живих залишилось тільки двоє – мій дід і його товариш. Ось зараз я своїми фільмами, мабуть, і спокуюту гріхи предків.

– Як складалася робота над цим диптихом? У кого з'явилась ідея такого кіно?

Олеся Моргунець-Ісаєнко (в центрі) під час зйомок фільму «Казка про гроші». Київська кіностудія ім. О. Довженка, 2017.

– Продюсери запропонували подати «Рубіж» на конкурс патріотичного кіно, тому що їм моя «Казка про гроші» сподобалась. Коли я читала сценарій, то взагалі нічого не розуміла у цій темі. Лише згодом подумала: буде привід дізнатись! З Тарасом Лазером нас познайомила співачка Іра Скрипнікова (вона зіграла роль енкавєсницї в «Депортації»). Тарас дуже копїткий і робить все дуже серйозно. Коли ми працювали над фільмом «Рубіж», на поверхню вийшла історія «Депортації». Ми ходили разом в архіви, аби потім усі ці факти скласти в єдине ціле. Для «Рубежу» Тарас запропонував форму «діалогу» між командирами УПА і АК, а я запропонувала анімацію. А в «Депортації» ми не зовсім розуміли спочатку, як будемо розказувати цю історію. Очевидці – старі люди, записане з ними інтерв'ю дуже важке для перегляду. Тому ми їй придумали вигадані художні образи. В «Депортації» є ігрові сцени, але з професійних акторів – тільки дівчинка-студентка Дарина Новікова, котра грала молоду маму, яка народжувала в потязі. А всі інші, наприклад, жінка з коровою – це просто жінка з коровою. В неї таке виразне обличчя, що ми не могли не взяти її. Я люблю «типажних» людей, які без слів кажуть про головне в характері.

– *Переглядаючи фільм «Рубіж», можна подумати, що це типово чоловічий фільм, «Депортація» – більш жіноча.*

– При тому, що тональність «Депортації» задав автор сценарію. Це не «моя тональність». Тарас Лазер її запропонував. Він взагалі в подробицях розписав історію матері і доньки, але то був матеріал на повний метр.

– *Розкажіть про «Казку про гроші» – ваш перший повний метр.*

– Фільм «Казка про гроші» викладена в «ютубі» і, судячи зі схвальних відгуків, дуже подобається звичайним людям. Було багато показів фільму по регіонах. Наприклад, у Житомирі, Черкасах, Козельці, Запоріжжі. Я роблю «кіно для людей», у мене така «місія». Просвітницька. Коли я була маленькою, мені завжди хотілось дещо змінити у цьому світі, а для цього потрібно було щось комусь розказати.

– *Здається, не ви починали роботу над фільмом?*

– Це довга історія. Я саме на кіностудії імені Довженка зробила дипломний короткий метр «Віолончель». Мені пощастило поспілкуватися з людьми, яких уже немає: Григорієм Коханом, Юрієм Ілленком, Миколою Машенком. Машенко набирав наш курс, але потім передав нас Михайлу Павлову і Станіславу Чернілевському. З «Казкою», що «зависла» на студії, не знали, що робити. З маленьким бюджетом за короткий термін (за півроку) потрібно було зняти фільм – ігровий, костюмований. Олесь Спиридонович Янчук в мене повірив. Було страшно, але я подумала, що у мене ж чоловік працює в Театрі драми і комедії на лівому березі Дніпра. Там мої знайомі – улюблені актори, які мені не зможуть ні в чому відмовити. У нас не було кастингу, окрім кастингу на головну роль. Я дуже рада, що у фільм потрапила Настя Карпенко, вона зіграла дуже сильну, вольову українську жінку. І ми завершили за півроку. Там я познайомилася з прекрасним оператором Женею Киреем, який теж

вперше знімав повний метр. З ним ми потім зняли всі наступні роботи.

– *Чи є у вас особистий «фірмовий» метод роботи з акторами?*

– Головне – акторів потрібно любити. Поважати, не прикрикувати на них. Коли ми знімали наш останній фільм «Щедрик», інші люди, котрі випадково потрапляли на наш тихий майданчик, здивовано запитували: «У вас ще тут і кіно знімають?» Хоча у нас троє дітей знімалось. «Командним» голосом я говорила лише, коли намагалась всіх зібрати до купи і почати працювати. Але все одно я дуже люблю акторів. Мій чоловік Андрій Ісаєнко – теж актор (знімався у фільмах «Захар Беркут», «Кіборги»), в «Щедрику» зіграв невелику роль антагоніста, головного злодія, так би мовити. Я вважаю, що акторам треба точно говорити, «про що» вони мають грати. А ще я дозволяю акторам на майданчику фантазувати. Якщо вони щось пропонують, завжди вислуховую. Ніколи не скажу, що це «мое кіно», і всі мають «тільки так» робити. Ми все обговорюємо, і, якщо пропозиція влучна, я її враховую. У мене взагалі такий підхід – брати від усіх найкраще, тому що кіно для мене – це колективний процес.

– *Тобто ви як режисерка не схожа на залізну леді?*

– Але ще й прагматична (сміється) – мені здається, що любов'ю можна добитись більшого. Коли тебе всі люблять, ніхто не може тоді ні в чому відмовити чи слова поганого сказати. Це такий універсальний «єврейський» метод.

– *Він не всім дається. Звідки він у вас?*

– Я народилася в Чернігівській області в селищі Козелець, там, де й моя мама, бабуся та прабабуся. А батько мій – у Полтавській. Моргунець – це козацьке прізвище. Всі Моргунци – мої родичі, ті, звісно, які вийшли з містечка Горошина – батьківщини великої козацької родини. Моргунець в прямому сенсі – це така свічечка, яка блимає, «моргає» в олійці. Мама у мене хоча й учителька, але не дуже деспотична. Дід, однак, був з характером. Бабуся – працівник культури, костюмер в Будинку культури. По маминій лінії загалом було так, що жінкам доводилось постійно виживати. Чоловіки від труднощів тікали, і жінкам доводилось бути сильнішими.

– *Як на вибір професії вплинули ваші батьки?*

– Мій батько свого часу хотів навчатись у Щукінському театральному училищі. Але йому сказали, що у нього сильний акцент, і порадили вступати в інститут ім. І. Карпенка-Карого у Києві. Однак він пішов у армію й нікуди не вступив.

– *Тобто ви реалізували батьківську мрію?*

– Мабуть. Я ще в школі була дуже активною. А вдома весь час слухала радіо – у нас в кожній кімнаті воно було. Весь час у ньому щось грало – народні пісні, театр перед мікрофоном, Богдана Ступку з дитинства слухала. Потім відвідувала театральний гурток, де грала всі чоловічі ролі, бо хлопчики у нас чомусь не могли вивчити багато тексту. Зокрема, Івасиком-Телесиком була – з косою, яку ховала під брилем. А в десятому класі вирішила стати режисером. Я, певно, думала, що, коли ти режисер, то в тебе є преференції: ти не вмєш малювати, писати музику, але ти всім по

можливості грамотно розкажуєш, що саме вони мають робити за тебе. Пізніше приходиться розуміння, що це, можливо, найгірша професія з усіх. Адже кожен виконує лише свою функцію, а ти несеш відповідальність за всі невдачі. Коли ж трапляється колективна удача – професія, звісно, видається найкращою. Долучитись до кіно я спровокувала й свою сестру. Вона пішла в музичну школу, стала грати на інструменті. І коли вирішила продовжити навчання, я запропонувала їй обрати професію звукорежисера. «Рубіж» і «Депортацію» ми зробили разом – музику до фільмів написала сестра. У «Казці про гроші» теж є частина її музики.

– Як вам працювалося над фільмом «Щедрик» під час карантину?
– Ігровий «Щедрик» і документальна «Депортація» йшли паралельно. Так вийшло, що дознямати «Щедрика» нам довелося влітку 2020-го. Нам був потрібен сніг, а він так і не випав, а потім ввели карантин... Власне «Щедрик» – це сюжет, написаний сценаристкою Ксенією Заславською з Одеси, але на історичній основі. Про українську сім'ю, яка живе в Івано-Франківську. Головна героїня під час війни рятує єврейську і польську дівчаток від німців, а потім приходять радянські війська. У нас грають українські, польські та німецькі актори. Це українсько-польська копродукція. Не кожному режисеру вдається попрацювати з іноземними акторами, тож для мене це великий досвід.

– Держава підтримала це?

– Так, була підтримка Міністерства культури у програмі патріотичного кіно.

– Ви багато працювали над вкрай важкою темою війни. Чи є протиструта від недовіри одного народу до іншого?

– Тільки Правда може бути протиотрутою, окрім неї нічого нема. Зараз ми робимо документальне кіно з державним водним агентством. (Вони не допомагають грошима, але на місцях дають човни, авто, показують нам усе й узагалі йдуть назустріч.) Це кіно про річки, в якому вони стані, і я хочу розказати правду, на яку всі закрили очі. Людство, як на мене, й досі продовжує жити ілюзією. Йому здається, ніби воно буде жити довго, вічно і щасливо. Люди забули про навколишнє середовище, не думають, що вони смертні, що завтра їх не буде. Вони думають тільки, що зараз наживуться, а про гріхи перед іншими, у тому числі перед природою, екологією, думатимуть перед смертю. Тож розказати їм правду, що все буде не так, як вони сподіваються, – моє завдання.

– Якими зразками українського та світового кіно ви надихаєтесь? Кого з режисерів минулого чи сьогодення вважаєте своїми вчителями?

– Я дуже люблю кіно, але все залежить від «періоду мого життя». Коли вступала в інститут, я подивилася фільм «Андрій Рубльов». Я ще змалку його бачила, але не знала, що це фільм того самого «великого Тарковського». А його порадив мені знайомий журналіст, який сказав: якщо я вступаю в інститут імені Карпенка-Карого, то мені обов'язково треба подивитись Тарковського, бо це, так би мовити, основа. Я подивилася ще й «Сталкера».

Надзвичайно люблю Сергія Параджанова, його «Гіні забу-

тих предків». Іще мені подобається оператор Данило Де-муцький, про якого мало знають і розповідають. У мене є задум зняти сюжет про нього і Олександра Довженка, про те, як виник фільм «Земля», як зустрілися великий інтелект і «людина від землі».

– Із сучасних українських режисерів хто для вас є авторитетом?

– Мені подобається Валентин Васянович, його «Атлантида», зокрема. І «Вулкан» Романа Бондарчука. Жінки теж багато роблять хорошого в кіно. Але не завжди так буває, що, коли йдуть титри, як у «Вулкані», – мені хочеться дивитись це кіно по другому колу.

– Так, Бондарчук вміє вибудовувати оповідну структуру, яка захоплює й інтригує. У вас же «театральне бачення» кінематографа.

– Це моя, як кажуть, «фішка», і коли мені розповідають, що я роблю неправильно, «як у театрі», я роблю це спеціально, бо саме цього прагну. І в «Казці про гроші» в сенсі жанру все також продумано. Однак це вважають чомусь недоліком. В «Депортації» ми створили відкриті театральні-ігрові сцени. «Кінематографічно-безумовно» – це було би надто дорого фінансово, але не тільки.

– Театр дає вам відчуття форми, яку часто недооцінює ваше покоління.

– Так. Навіть мій оператор, коли він знімає з іншими режисерами, у нього з'являється зовсім інше зображення. А зі мною чомусь на поверхню виходить «театр».

– Ви схильні створювати ігрове кіно чи документальне?

– Коли я роблю кіно документальне – це муки, але не тільки. Коли працювали над «Рубежем», передивились чимало хроніки, в якій багато смертей, розстрілів... Коли ти на все це дивишся... потім звикаєш, звичайно, але все одно в негативний стан впадаєш. В ігровому кіно я отримую чисте задоволення. Ти розумієш, що все це – вигаданий світ, ти скажеш «стоп», і в ньому все зупиниться.

– Ким ви є за межами кіно?

– Вільний час проводжу з родиною. Я дуже сімейна людина, люблю виїжджати на природу, смажити шашлики, їздити на велосипеді, якщо є можливість, купатися в річці, ходити в басейн. Плавати я люблю, ходити у тренажерні зали – ні. Здається, я вмію отримувати задоволення від життя. Я дуже люблю свою дочку, люблю проводити час з мамою. «Тусуватись» я теж люблю, але не багато. Я краще поспілкуюся з розумними людьми, а не проведу час беззмістовно.

– Хотіли би своїй дочці таке життя, як у вас?

– Своїй дочці кажу – їй три з половиною – лише не актрисою! Однак, уже в півтора рочки вона почала виходити «на сцену», вклонятися, казати: «Марія Ісаєнко» і починає співати народні пісні. Зараз полюбає «Несе Галя воду» та «Їхали хазари». Не козаки, звісно, в її уяві, могли образити Галю, а хазари. Тож, здається, вже й не перебореш цю тягу до сцени.

– Що ви думаєте про культурний колоніалізм?

– Я – за патріотичне кіно. Хоча більшість моїх колег у цьому питанні не дуже мене підтримують. Я все-таки вважаю, що треба виховувати людей, а це неможливо, якщо

їх до чогось м'яко не змушувати. У мене ж мама вчителька, і я бачила, як все працює на практиці. Я не вірю в освіту, яку зараз пропонують, аби діти самі собі щось вибирали. Неможливо без праці, без мук щось достойне зробити. Має бути виховання, але не таке примусове, як у колишньому Радянському Союзі. Подивіться, наприклад, як у США живуть. Країна пронизана патріотичним духом. Завжди перед першим уроком співають гімн. Тож я за насильство над дітьми (сміється).

– За культурне насильство... Як часто у вас виникає почуття творчої депресії?

– Я постійно живу у двох «відчуттях» – творчої депресії й творчого піднесення. Сьогодні я щасливо їду в потязі до Вилково і думаю про річки, про той проект, з яким я вступала в університет. Я навчалась режисурі телебачення, хотіла знімати програми та фільми для дітей, або ж знімати науково-популярне кіно. Я захоплювалась експедиціями Кусто, мені подобались історії про рибок, тваринок і таке інше. І ось, пройшовши певний життєвий шлях, я повернулася до своєї мрії, коли я в катері чи в човні, поряд злітають пташки, і я кажу собі: ну от, загадала – і мрія збулася. Все, що загадаю – збувається. З відтермінуванням, може, у десяток років. Тож потрібно бути обережним зі своїми бажаннями. У «Сталкері», до речі, теж є ця думка, що треба бути обережним зі своїми бажаннями, адже вони можуть збуватися.

– Що є для вас ознакою найвищого визнання?

– Мені б дуже хотілось, аби мое кіно десь у світі отримало професійну оцінку. Але я знаю людей, які отримали «вітки» і нічого потім не знімали. Найвище визнання – коли тобі дають знімати, тобто – довіряють, дають можливість висловлюватись. І коли є люди, які після показів підходять і дякують.

– Яку тему ми не порушили, але ви б хотіли її прокоментувати?

– Я хочу сказати, що кожній людині треба звернути увагу на екологію – у вузькому й широкому сенсі. Я тут «виступаю» як проповідник, але розкажу про закон, який для себе називаю «законом папірця». Коли ти йдеш вулицею, у тебе завжди є шанс: або викинути папірець, або тримати його в руці, щоб донести до смітника. Або, наприклад, на ринку, коли мені дають два поліетиленових пакетики, хоча достатньо й одного. Мені кажуть, що один порветься. Я ж кажу, що і в одному донесу. Мені кажуть, що один пакетик нічого не вирішує. А я кажу: вирішує, тільки ви цього не знаєте. Якщо ви будете це знати, кожен з нас це знатиме, тоді весь світ зміниться.

– Така ваша мрія?

– Я ще надіюсь (сміється), що могла б долучитися до компанії таких українських режисерів, як Роман Бондарчук і Валентин Васянович. Хоча, насправді, я отримую більше задоволення, коли дивлюся на природу. Цвіте бузок, бігає моя мала... Як це красиво. А все інше... я знаю, що все мине. Окрім краси. От бачите, хотіла навчатись на філософському, та чоловік відмовив (сміється).

Червень, м. Трускавець.

На гребені української «нової хвилі».

Ірина Цілик

Анастасія Канівець

Ірина Цілик (нар. 18.11.1982, Київ) – кінорежисерка, поетеса, письменниця; членкиня Українського ПЕН. Закінчила КНУКТ ім. І. Карпенка-Карого (2004). Учасниця Євромайдану й Революції Гідності. Авторка поетичних збірок «Ці» (Київ, 2007), «Глибина різкості» (Чернівці, 2016), повісті «Післявчора» (Київ, 2008), збірок оповідань «Родимки» (Київ, 2012), «Червоні на чорному сліди» (Київ, 2015), творів для дітей «Таке цікаве життя» (Львів, 2015), «МІСТорія однієї дружби» (Львів, 2016). Авторка фільмів: «Вдосвіта» (2008), «Помин» (2012), «Дім», кіноновел «Тайра» і «Малиш» з кіноальманаху «Невидимий батальйон» (2017), «Земля блакитна, ніби апельсин» (2020; нагорода МКФ «Санденс» за найкращу режисерську роботу в категорії світового документального кіно за повнометражну документальну стрічку, перемога в національному й міжнародному конкурсах МФ документального кіно про права людини Docudays UA).

«Одного ранку прокинувся знаменитим» – так зазвичай говорять про акторів, що вперше знялися у фільмі, котрий став подією. Втім, правдиво це і для режисерів, й тут якраз той випадок. Авторка кількох ігрових короткометражок і одна з режисерок документального проєкту «Невидимий батальйон» зняла свій повнометражний дебют, також документальний, – та одержала нагороду «Санденсу». Про таке кажуть: «Це могло б стати сюжетом для фільму», – і, правда, могло б.

Ігрова трилогія

Насправді це не трилогія, а три окремі короткометражні стрічки, на різні теми і навіть різних жанрів. А проте, взяті сукупно, вони мають свою внутрішню драматургію, розвивають тему, що її можна б означити як «повернення» – повернення до себе чи до минулого, свого чи колективного –